

**OILA VA FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONANING PSIXOLOGIK
YONDASHUVI**

QDU amaliy psixologiya yo'nalishi

*Talabasi **Seitniyazova Bibinaz Jalgasbay qizi***

Ilmiy rahbar :

Mambetiyarova Venera Reyimbaevna

Annotatsiya: *Mazkur maqolada oila psixologiyasining muhim bo'g'ini hisoblangan farzand tarbiyasida ota-onaning psixologik yondashuvi masalasi yoritilgan. Ota-onaning shaxsiyati, emotsional holati, tarbiyaviy yondashuvi hamda o'zaro munosabatlarining bola ruhiy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Shu bilan birga, zamonaviy psixologik tadqiqotlar asosida ota-onalarning samarali muloqot qilish ko'nikmalari, mehr-muhabbat va intizomni uyg'unlashtirishga oid tavsiyalar berilgan. Maqola oila psixologiyasi, pedagogika, ijtimoiy psixologiya sohalarida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar, o'qituvchilar hamda ota-onalar uchun foydalidir.*

Kalit so'zlar: *oilal psixologiyasi, farzand tarbiyasi, ota-onalik, emotsional aql, psixologik yondashuv, bolalik davri, ijtimoiy rivojlanish*

Kirish. Oila – inson hayotining ilk maktabi bo'lib, uning shaxs sifatida shakllanishida beqiyos o'ringa ega. Farzandning ruhiy, jismoniy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishi ko'p jihatdan ota-onalarning tarbiyaviy yondashuviga bog'liq. Ota-onaning bola bilan qilgan muloqoti, bergan e'tibori, mehr-muhabbati hamda tutgan o'rni farzandning o'ziga bo'lgan ishonchi, tashqi dunyo bilan munosabatiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, oila psixologiyasi fanida ota-onalarning psixologik xususiyatlarini o'rganish, ularning farzand tarbiyasidagi o'rni va rolini aniqlash muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Ota-onaning shaxsiyati, ya'ni ularning xarakteri, hissiy holati, stressga bardoshlilik, empatiya darajasi bola tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Farzandlar ota-onaning ruhiy holatini sezib turadi, ularning xatti-harakatlaridan saboq oladi.

Psixologlarning fikricha, emotsional jihatdan barqaror, sabrli va mehribon ota-onalar farzandda ishonch va xavfsizlik hissini shakllantiradi.

Ota-onalarning psixologik portreti:

- Avtoritar ota-onalar – intizom va nazoratga urg‘u beradi, ammo mehr-muhabbat kam ko‘rsatiladi;
- Avtoritativ ota-onalar – talabchan, lekin bolaga nisbatan mehribon va tushunadigan;
- Liberal ota-onalar – bolaga erkinlik beruvchi, ko‘pincha chegaralarni belgilamaydi;
- Beparvo ota-onalar – bola hayotiga aralashmaydi, emotsional aloqa yetarli emas.

Avtoritativ yondashuv bolada sog‘lom o‘ziga baho va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Shuning uchun psixologlar ota-onalarni ana shu yondashuvga yo‘naltirishni tavsiya etadi.

Ota-onaning farzand bilan muloqoti: psixologik yondashuvlar

Farzand bilan sog‘lom muloqot o‘rnatish – psixologik tarbiyaning asosiy komponentidir. Bolaning dunyoni qanday qabul qilishi, o‘zini qanday his qilishi, muvaffaqiyatga erishishga bo‘lgan intilishi, muloqot madaniyati – bularning barchasi ota-onaning muloqot uslubi bilan chambarchas bog‘liq.

Muloqotda asosiy psixologik tamoyillar:

- Tinglash madaniyati – bolaning fikrini to‘liq eshitish, aralashmasdan tinglash;
- Baholovchi emas, tasvirlovchi til – bola xatti-harakatini tanqid qilish emas, tushunishga intilish;
- Qarorlarni birgalikda qabul qilish – farzandni muhim qarorlar jarayoniga jalb qilish;
- Doimiy ijobiy aloqalar – bolani rag‘batlantirish, o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirish.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, bola bilan samimiy, ochiq va doimiy muloqot sog‘lom shaxs shakllanishining eng muhim omilidir.

Emotsional aql va tarbiyada mehr-muhabbatning roli. Emotsional aql – bu o‘z hissiyotlarini tushunish, boshqarish va boshqalar his-tuyg‘ularini inobatga olish qobiliyatidir. Ota-onalar emotsional aqlni rivojlantirgan bo‘lsalar, ular bolaga ham bu qobiliyatni singdirishadi. Bu esa bola stressga chidamli, ijtimoiy moslashuvchan va hissiy jihatdan sog‘lom bo‘lib ulg‘ayishiga sabab bo‘ladi. Mehr-muhabbat va intizom o‘rtasidagi muvozanat:

- Ko‘r-ko‘rona mehr – bolaning ijtimoiy javobgarlik hissini pasaytiradi;
- Faqat jazoga asoslangan tarbiya – bolada qo‘rquv, norozilik, ishonchsizlik uyg‘otadi;
- Mehr va talab uyg‘unligi – bolada ijobiy shaxsiy fazilatlar shakllanadi.

Tarbiya jarayonida emotsional aql elementlarini – empatiya, o‘zini nazorat qilish, ijobiy muloqot, his-tuyg‘ularni ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Zamonaviy oila psixologiyasi ota-onalarga farzand tarbiyasida ko‘plab metodikalarni taklif qiladi. Ular ichida quyidagilar alohida ahamiyat kasb etadi:

- Pozitiv tarbiya – bolaning ijobiy xatti-harakatlarini rag‘batlantirishga asoslangan;
- Ko‘p vaqtni birga o‘tkazish – “sifatli vaqt” kontseptsiyasi asosida bola bilan muloqotni yo‘lga qo‘yish;
- O‘yin terapiyasi – bolani o‘yin orqali o‘rganishga va hissiyotlarini ifoda etishga yo‘naltirish;
- Stressni kamaytirish usullari – nafas olish mashqlari, meditatsiya, ertaklar terapiyasi kabi usullar.

Barcha bu yondashuvlar farzandni shaxs sifatida qabul qilish, uning ehtiyojlarini tushunishga qaratilgan.

Xulosa. Ota-onaning farzand tarbiyasidagi roli – jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta’sir qiluvchi muhim omildir. Ota-onalarning shaxsiy psixologik holati, muloqot uslubi, mehr-muhabbati va intizomni uyg‘unlashtirish qobiliyati farzandning to‘laqonli shaxs sifatida shakllanishida asosiy omillardandir. Shuning uchun har bir

ota-ona o'zining psixologik savodxonligini oshirib borishi, tarbiyada zamonaviy psixologik yondashuvlardan foydalanishi zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva, M. (2020). *Oila psixologiyasi asoslari*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. G'aniyeva, S. (2019). *Bola psixologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43–88.
4. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books.